

ILK BOLALIK DAVRIDA PSIXIK RIVOJLANISHNING XUSUSIYATLARI

Abduqahhorova Madina Ulug'bek qizi

Termiz davlat Universiteti Maktabgacha ta'lim
psixologiyasi va pedagogikasi 4-bosqich talabasi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada ilk bolalik davrida bolaning psixik rivojlanishi haqida keng ma'lumotlar yoritilgan. Ilk bolalik davri 1 yoshdan 3 yoshgacha bo'lgan davr hisoblanadi.

Kalit so'zlar: ilk bolalik davri, predmetlar, bilish jarayonlari, idrok, aqliy taraqqiyot, tafakkur, psixologik rivojlanish.

Ilk bolalik davri.- Go'daklik davridan so'ng rivojlanishning yangi bosqichi ilk bolalik (1-3 yosh) davri boshlanadi. Ilk bolalik davri bola hayotidagi eng ahamiyatga molik, uning kelajakdagi psixologik rivojlanishini belgilab beruvchi - muhim davr hisoblanadi. Bu davrdagi rivojlanishning asosini bolaning to'g'ri yurishi, muloqotga kirishishi va predmetlarni o'rganish xususiyatlarini tashkil etadi. Tikka va to'g'ri yura olish imkoni bolani, doimiy ravishda yangi ma'lumotlarni egallashga zamin bo'ladi. Bu yoshdagi bolalar o'z xatti-harakatlari bilan juda faol va kattalar bilan muloqotga kirishishga intiluvchan bo'ladilar.

Har xil harakatlarni bajarish va predmetlar bilan harakat qilish tevarak-atrofdagi olamni bilishga olib keladi. Bola predmetlarning fazodagi o'zni, joylanishi, sifati, hajmi, shakli va holatlari bilan tanishadi. Bularning hammasi sezgi organlarining o'sishiga ijobiy ta'sir etadi. Bir Yoshlik bola nisbatan yaxshi rivojlangan sezgirlikka egadir. Bola bog'cha davrining boshlanishida ba'zi tovushlarni, o'ziga yaqin kishilarning ovoz tempini aniq ajrata oladi, ba'zi bir narsalarning ta'mi va hidini farq qiladi, ranglarni taniy boshlaydi. Bu Yosh davrida ko'rish va eshitish analizatorlarining rivojlanishi ayniqsa yuksak darajaga etadi. Bola asosiy ranglarni bir-biridan farq qiladi. Lekin bolaga ranglarning nomini aytishga qaraganda, ularni bir-biridan ajratish osonroqdir. Bolalar ranglarni bilsalar ham, bu sohadagi o'z bilimlaridan etarli darajada yaxshi foydalana olmaydilar. Bolalar qizil rangni osonlik bilan ajrata oladilar-u, binafsha rangni ajratishda ko'pincha yanglishadilar. Ko'pincha bolalar har bir rangning tusini, tovlanishini yaxshi ajrata olmaydilar.

Bu Yoshdagi bolalar uchun idrok qilinayotgan predmet obrazlarining bir-biriga o'xshashib ketishi xarakterlidir. Masalan, ular olmani biladilar, olma bolaga bir butunligicha tanish, lekin bola olmaning rangini ham, shaklini ham alohida holda ajrata

olmaydi. Predmetni har tomonlama ko‘ra bilish, ya‘ni uni qismlarga ajratish, belgi va turlariga qarab farqlash — uni analiz qilish demakdir. Bu esa bolaga butunlikni tushunish imkonini beradi. SHu sababli, bolalarni yangi predmetlar bilan tanishtirganda, ularni bir-biridan ajratib turadigan shakli, rangi va qismlariga e‘tibor berish lozim. Mana shunday tarbiyaviy ta‘sir natijasida bolalarning predmetlar haqidagi tasavvurlari o‘sadi. Bola bir yarim Yoshga borganda, o‘zlari tez-tez uchratib turgan predmetlarni, ularning rangi, hajmi, shaklining o‘zgarishidan qat‘iy nazar, xatosiz tanib oladilar. Bola ikki Yoshga to‘lay deganda, tanish kuy va tovushlarni bilib oladi. Borliqni bilish jarayonida bola o‘z hayotida va tevarak-atrofidagi kishilar turmushida o‘rnatilgan tartibni tushuna boshlaydi. Bu olamni bilishning eng muhim tomoni bo‘lgan zamon - vaqtni bilib olishi uchun asos bo‘ladi. Bolaning organizmi ma‘lum tartibga ko‘nika boshlaydi, bu vaqt bilan tanishishdagi dastlabki qadamdir. Keyinchalik bolalar tabiat hodisalari va odamlarning kundalik hayoti singari tushunchalarni anglay boshlaydilar. Albatta, buning uchun kattalar bolalarning e‘tiborini hayotning muhim belgilariga qaratishi lozim. Bolaning har bir sezgan va idrok etgan narsalari o‘ziga xos sezgilar bilan mustahkamlanishi kerak. So‘z bolaning ko‘rayotgan predmetlarini tushunib olishini osonlashtiradi, predmetni so‘z yordamida bilib olish ko‘z va quloq ishini kuchaytiradi.

Bolaning aqliy jihatdan o‘shida makon va zamon haqidagi tushunchalarni anglashga yordam beradigan so‘zlarni o‘zlashtirib olishi muhimdir. Predmetlar o‘rtasida mavjud bo‘lgan har xil fazoviy belgilarning (masalan, katta oraliq, tor oraliq) va turli fazoviy munosabatlarning nomlarini (o‘ngda, chapda, orqada, bir qatorda) bilib olish natijasida bolalar predmetlar o‘rtasidagi bu munosabatlarni ajratib olishga o‘rganadilar. SHu tariqa, nutq predmetlarning belgilarini differensiyalash va umumiyashtirish vositasi bo‘lib xizmat qiladi. Lekin, shu bilan bir qatorda, so‘z birinchi signal sistemasi bilan bevosita bog‘lanmog‘i lozim. Ikki-uch yashar bolalardagi idrok o‘zining etarli darajada o‘smaganligi va beqarorligi bilan ajralib turadi hamda bir kuzatish ob‘ektidan ikkinchi kuzatish ob‘ektiga tez-tez ko‘chib turishi bilan xarakterlanadi. Yaltiroq, chiroyli, ko‘zga tez tashlanadigan predmetlar bola diqqatini o‘ziga jalb qiladi. Bog‘chagacha bo‘lgan Yosh davridagi bolalar idroklarini qo‘yilgan vazifa asosida tashkil eta olmaydilar, ulardagi bu xil idrok juda qisqa muddatli bo‘ladi. O‘zlaridan uzoqda turgan predmetlarni idrok qilishda ayniqsa ko‘p xato qiladila. Bolada idrok asta-sekin mustaqillashib, ma‘lum maqsadga tayangan bo‘ladi, kuzatuvchanlik rivojlana boradi. Bola o‘zini qiziqtirayotgan narsaga uzoq vaqt qarab, uni kuzatishi, o‘sha predmet to‘g‘risida biror narsani so‘rashi mumkin.

Lekin bola hali predmet va hodisalarni har tomonlama kuzatib, uning asosiy, muhim tomonlarini ajratib, ayrim elementlarini o‘zaro bog‘lab olishning uddasidan chiqa olmaydi. Bolada kuzatuvchanlikni o‘stirishda sayr va ekskursiyalar muhim

ahamiyatga egadir. Bunda bolalar kattalarning rahbarligida tevarak-atrofdagi predmet va hodisalarda o'zlari uchun yangi bo'lgan muhim va qiziqarli narsalarni aniqlashga o'rganadilar. Rasmlarga qarash, o'simlik va hayvonlarni parvarish qilish idrokning o'sishiga juda yaxshi ta'sir etadi.

Xulosa qilib aytsak, ilk bolalik davri bola psixik taraqqiyotidagi eng muhim davrlardan biri bo'lib, bu davrda bolaning yetakchi faoliyati predmetlarni o'rganish bo'lib, bu orqali esa bolaning bilish jarayonlari: sezgi, diqqat, xotira, hayol, tafakkur, idrok, nutqining rivojlanishiga o'z hissasini qo'shadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI: (REFERENCES)

1. Z.T.Nishonova, N.G.Kamilova, D.U.Abdullayeva, M.Xolnazarova "Rivojlanish psixologiyasi. Pedagogik psixologiya" 2017-y.
2. Неъматуллаева, С. (2020). Психология детей в возрасте 5-7 лет. Студенческий вестник, (5-1), 62-63.
3. Ne'Matullayeva, S. (2022). MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA O'YIN TERAPIYASINI QO'LLASHGA OID QARASHLAR. Science and innovation, 1(B4), 444-449.
4. Nematullaeva, S. (2023). DEVELOPING COMMUNICATION SKILLS IN PRESCHOOL CHILDREN THROUGH GAME THERAPY. Horizon: Journal of Humanity and Artificial Intelligence, 2(4), 86-88.
5. Ne'matullayeva, S. (2022). Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida oyin terapiyasini qo'llashda innovatsion usullar. O'zbekiston milliy universiteti xabarлари, 1(6).
6. Nematullaeva, S. (2023, April). The role of play therapy in a child's life. In Academic International Conference on Multi-Disciplinary Studies and Education (Vol. 1, No. 1, pp. 9-10).
7. Неъматуллаева, С. Х. (2023). Влияние Игровой Терапии В Формировании Личности Детей. Central Asian Journal of Literature, Philosophy and Culture, 4(2), 31-33.
8. Kizi, N. S. K. (2022). Use of Game Therapy in Preschool Educational Organizations.
9. Нематуллаева, С. (2023). Maktabgacha yoshdagi bolalarning shaxs sifatida kamolotida o'yin terapiyasining ahamiyati. Современные тенденции психологической службы в системе образования: теория и практика, 1(1), 43-46. извлечено от <https://inlibrary.uz/index.php/psychological-service-education/article/view/23475>
10. qizi Ne'matullayeva, S. X., & Ulug'bek qizi Abduqahhorova, M. (2023). BOLA SHAXSINING RIVOJIDA O'YIN TERAPIYASINI QO'LLASH SHARTSHAROITLARI. Educational Research in Universal Sciences, 2(9), 341-344.